REGISTERED No. B. 3434

अर्थ

" अर्थ एव प्रधानः " इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति। —कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष १२ पुणें, बुधवार तारीख ४ डिसेंबर १९४६ अंक ४७

दि प्रेसिडेन्सी इंडस्ट्रियल बँक लिमिटेड.

प्रेसिडेन्सी बँक बिल्डिंग, पुणें.

मुंबई शाखा : इस्माईल बिल्डिंग, फोर्ट, मुंबई.

अधिकृत व विक्रीस	
काढलेलें भांडवल	रु. १०,००,०००
खपलेलें भांडवल	„ १०,००,०००
जमा झालेलें भांडवल	„ ६,७७,३७०
एकूण खेळतें भांडवल	„ ५८,००,०००

मद्रास, सोलापूर, नगर व मुंबईवर ड्राफ्टस् दिले जातात.

शेअर सर्टिफिकेटस् तयार आहेत. तरी शेअरबाबतच्या पावत्या पाठवून दिल्याबरोबर सर्टिफिकेटस् पाठविण्याची व्यवस्था होईल.

गो. धों. जोगळेकर
बी. ए. (ऑ.), बी. कॉम., एलएल. बी.,
मॅनेजर

चिं. त्रिंबक चितळे
मॅ. डायरेक्टर

पुणें सेंट्रल कोऑपरेटिव्ह बँक लिमिटेड

स्थापना-१९१७

फोन	तारेचा पत्ता	पोस्टबॉक्स
नं. ४८३	" Cencobank "	नं. ११

मुख्य कचेरीः—लक्ष्मीरोड, पुणें शहर.

शहर शाखा : डेक्कन जिमखाना, सर परशुरामभाऊ कॉलेज, फर्ग्युसन कॉलेज, सेव्हिंग बँक सेक्शन.

—: शाखा :—

जुन्नर, खेड, दौंड, इंदापूर, सासवड, घोडनदी, बारामती, निरा व मंचर

—:बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातातः—

जास्त माहितीसाठी लिहा अगर समक्ष भेटा.

द. दि. चितळे
मॅनेजिंग डायरेक्टर

लोकांच्या विश्वासास पात्र झालेलें

दी डेक्कन इंजिनिअरिंग, लिमिटेड.

माधवनगर (बुधगांव) एम्. एस्. एम्. रेल्वे

नांगर —यांचे— चरक

नांगर	चरक
किसान नं. १०१ (सहा ते आठ बैली)	विश्वास (चार बैली)
किसान नं. १०२ (चार ते सहा बैली)	वासुदेव (दोन बैली)
किसान नं. १०५ (दोन ते चार बैली)	राजा (एक बैली)

' मधुकर ' (सात फण्याचे) कोळपें (दोन बैली)

एजंटस्, स्टॉकिस्टस् नेमणें आहेत

विविध माहिती

अरुंद तोंडांच्या छोट्या विहिरींना मदत—प्रांतांतील पाणी-पुरवठा वाढविण्याच्या दृष्टीनें मुंबई सरकारनें अरुंद तोंडांच्या विहिरी खणणाऱ्यांना कांहीं अटीवर शेकडा ५० टक्के मदत देण्याचें ठरविलें आहे. अशा विहिरी सरकारच्या शेती एंजिनिअरच्या सल्ल्यानें खणण्यांत याव-याच्या आहेत.

धातु-विषयक संशोधन केंद्र—जमशेटपूर येथें खनिज-धातूंच्या संशोधनासाठी एक प्रयोगशाळा स्थापन करण्यांत येणार असून तिच्या इमारतीचा कोनशिला समारंभ श्री. राजगोपाला चारिअर्यांच्या हस्तें झाला. या प्रयोगशाळेला भांडवलाच्या स्वरूपाचा खर्च ४३ लाख येणार असून शिवाय दरवर्षीं ६ लाख रुपये खर्च येणार आहे.

मद्रासमध्यें घर-बांधणीची योजना—मद्रासचें कॉर्पोरेशन २८ कोटींच्या नवीन घरें बांधण्याच्या योजनेचा विचार करीत आहे. योजना नक्की झाली तर ती अंमलांत येण्यास १० वर्षें लागतील. या कालांत ३ लाख शहरवासीयांसाठी ५० हजार नवीं घरें बांधण्यांत येतील. या घरां-पैकीं ३० हजार घरें गरीब मध्यमवर्गासाठीं बांधण्यांत येणार असून त्यांची किंमत प्रत्येकी ४ हजार रुपये होईल. १० हजार घरें अधिक श्रीमंत मध्यम वर्गासाठी व उरलेलीं १० हजार सधन लोकांच्यासाठी बांधलीं जाणार आहेत.

म्हैसूर संस्थानासाठी पक्के रस्ते—खेड्यापाड्यांतील शेतीचा माल बाजारांत येण्याची सोय व्हावी या उद्देशानें म्हैसूरच्या सरकारनें कॉंक्रीटचे रस्ते बांधण्याची एक योजना आखली आहे. या योजनेस २ कोटी रुपये खर्च येणार आहे.

इराकमधून धान्याची आयात—इराककडून हिंदुस्थानला ६० हजार टन अन्नधान्य मिळेल अशी अपेक्षा हिंदुस्थान-सरकारच्या अन्न-खात्यातर्फे व्यक्त केली गेली आहे. मध्यपूर्वेंतील इतर देशांतूनही अन्नधान्य मिळविण्याचे प्रयत्न चालू आहेत.

अन्नधान्याची मोठ्या प्रमाणावर आयात—नोव्हेंबर १४ रोजीं संपलेल्या आठवड्यांत हिंदुस्थानांत परदेशांतून १ लाख २२ हजार २०० टन धान्य आलें. त्यांत ६७ हजार ३०० टन गहू (कणिक धरून), २४ हजार ८०० टन बार्ली, १८ हजार २०० टन मका व ४ हजार टन तांदूळ असा तपशील आहे.

२० लाख टन तांदुळाची तूट—प्रांतिक व संस्थानच्या अन्न-अधिकाऱ्यांची परिषद नुकतीच दिल्ली येथें समाप्त झाली. यंदाच्या खरीपाच्या तांदुळाच्या पिकांत एकंदर २० लाख टन तूट येईल असा अंदाज परिषदेंत व्यक्त करण्यांत आला.

इन्शुअरन्स कायद्यांत सुधारणा—मध्यवर्ती कायदेमंडळाच्या सिलेक्ट कमिटीची बैठक नवी दिल्ली येथें ता. १६ डिसेंबर रोजीं भरणार असून त्यावेळीं विमा-कायद्यांत दुरुस्ती करणाऱ्या बिलाच्या मसुद्यावर विचार करण्यांत येणार आहे.

अमेरिकन सोन्याची आयात—अमेरिकेंतून हिंदुस्थानांत ४५० पौंड सोनें विमानानें आणण्यांत आलें असून तें कराचीला आल्याबरोबर मुंबईला पाठविण्यांत आलें. विमानानें सोनें आयात केल्याचा हा दुसरा प्रसंग आहे.

दक्षिण-आफ्रिकेंत सामुदायिक कायदेभंग?—संयुक्त राष्ट्र-संघटनेंत हिंदी लोकांना दक्षिण आफ्रिकेंत मिळणाऱ्या अन्याय्य वागणुकी-संबंधीं नुकताच वादविवाद झाला. त्याची फलनिष्पत्ति म्हणून दक्षिण आफ्रिकेच्या सरकारनें आपलें धोरण न बदलल्यास सामुदायिक कायदे-भंगाला प्रारंभ होणार आहे.

शेतकऱ्यांसाठी कर्जाची सोय—मध्यवर्ती सरकारच्या शेतकी-आर्थिक कमिटीनें केलेल्या अहवालाला अनुसरून शेतकऱ्यांना पतीवर कर्जे देण्याची सोय करण्याचा विचार करण्यासाठी एक परिषद ता. १४ डिसेंबर रोजीं मुंबई येथें भरणार आहे. डॉ. डी. आर. गाडगीळ या कमि-टीचे अध्यक्ष असून ती प्रांतिक सहकारी बँकेतर्फे भरविण्यांत येत आहे.

सर राधाकृष्णन् यांना नवा मान—संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या शैक्षणिक-सांस्कृतिक व शास्त्रीय संघटनेच्या अध्यक्षपदावर सुप्रसिद्ध हिंदी तत्त्वज्ञ प्रो. राधाकृष्णन् यांची निवडणूक झाली आहे. या संघट-नेच्या हिंदी प्रतिनिधि-मंडळाचे ते पुढारी होते.

फ्रान्समधील निवडणुकांचा रागरंग—फ्रान्सच्या नव्या घटने-प्रमाणें निवडावयाच्या वरिष्ठ सभागृहाची निवडणूक करण्यासाठी प्राथमिक मतदारांच्या निवडणुका नुकत्याच झाल्या. या निवडणुकांत प्रागतिक कॅथोलिक आणि कम्युनिस्ट यांच्यांत खरी चुरस आहे. प्राथमिक निवडणुकींत कम्युनिस्ट पक्षातर्फे २४०८८ मतदार आणि कॅथोलि-कांच्या तर्फे २४७५५ मतदार निवडून आले.

अमेरिकेंत अणुसंशोधनाकरतां नवीन प्रयोगशाळा—न्यूयॉर्कजवळ अणुसंशोधनाकरतां, नॉल्स ॲटॉमिक पॉवर लॅबोरेटरी नांवाची प्रयोगशाळा उभारण्यांत येणार आहे. तिचा उभारणीखर्च दोन कोटि डॉलर्स होईल. ह्या प्रयोगशाळेंत अणुशक्ति उत्पादन करण्याचे प्रयोग केले जातील.

टेलिव्हिजन यंत्रांचा प्रसार—अमेरिकेंत पुढील दहा वर्षांत अडीच कोटि टेलिव्हिजन यंत्रें विकलीं जाऊं शकतील असें रेडियो मॅन्युफॅक्चरर्स असोसिएशनच्या एका डायरेक्टरचें मत आहे. एक वर्षाच्या आंत टेलिव्हिजनचा धंदा सत्यसृष्टींत उतरून ह्या धंद्यांत २५ लक्ष लोकांना काम मिळेल असें त्यांचें म्हणणें आहे. टेलिव्हिजन यंत्राची किंमत अंदाजें २५० पासून ४०० डॉलर्स होईल.

सहा अमेरिकनांना नोबल प्राइझ—नोबल प्राइझच्या इति-हासांत प्रथमच पाचांपैकी चार बक्षिसें एकाच राष्ट्राच्या नागरिकांना मिळालीं आहेत. त्याचप्रमाणें एकाच देशाच्या सात नागरिकांना त्याच वर्षांत नोबल प्राइझ मिळाल्याचाही हा पहिलाच प्रसंग आहे. शांततासंबंधीं नोबल प्राइझ दोघां अमेरिकनांत विभागलें आहे. तसेंच रसायन विषया-संबंधीं प्राइझ देखील दोघा अमेरिकनांत वाटून दिलें आहे. विज्ञानशास्त्राचें प्राइझ एका अमेरिकनास व वैद्यकशास्त्र आणि शारीरशास्त्र ह्यासंबंधीं नोबल प्राइझ दुसऱ्या एका अमेरिकनास मिळालें आहे. वाङ्मयासंबंधीं नोबल प्राइझ जर्मनींत जन्मलेल्या परंतु स्वित्सर्लंडमध्यें स्थायिक झालेल्या एका नागरिकास मिळालें आहे.

बडोदें सरकारच्या आश्रयानें संस्थापित

दि बडोदा बॅटरीज् लिमिटेड.

गोया गेट, बडोदा

★ ऑर्डिनरी शेअर्स रु. २० चे प्रत्येकीं पेडअप रु. १०. क्युम्युलेटिव्ह प्रेफरन्स शेअर्स, ५½ टक्के व्याजाचे, प्रत्येकीं रु. ५० चे पेडअप रु. २५.

★ १,२,३ व ४ वर्षे मुदतीच्या ठेवी स्वीकारण्यांत येत आहेत.

★ सुप्रसिद्ध "तेज" बॅटरीज तयार करणारा राष्ट्रीय उद्योगधंदा.

मॅनेजिंग एजंटस :

पानसे आणि कंपनी,

गोया गेट, बडोदा.

किंवा, सरदार पानसेवाडा, शुक्रवार पेठ, पुणें.

या पैकीं कोणत्याहि ठिकाणीं माहिती पत्रकें व अर्जाचे फॉर्म्स इत्यादि मिळतील.

अर्थ

बुधवार, ता. ४ डिसेंबर १९४६

प्रो. वा. मो. काळे

संपादक :

श्रीपाद् वामन काळे

वा. वर्गणी ट. ख. सह ४ रु. किरकोळ अं. २ आणे.

सहकारी शिक्षण योजना

मुंबई सरकारच्या काँग्रेस मंत्रिमंडळानें एप्रिल १९४६ मध्यें मुंबई प्रांतिक सहकारी संस्थेचे अध्यक्ष सर जनार्दनराव मदन यांचे अध्यक्षतेखालीं एक समिति नेमून सध्याची सहकारी शिक्षणाची व्यवस्था याचें निरीक्षण करून सहकारी खातें व सहकारी संस्था यांचे नोकर वर्गाचेबाबत त्या शिक्षणाची वाढ कशी करावी व तें शिक्षणाचें कार्य कोणत्या संस्थेमार्फत करावें यासंबंधींच्या सूचना समितीस करावयास सांगितल्या होत्या. समितीनें इलाख्यांतील ९ सहकारी संस्था, ८ सरकारी अधिकारी व २२ निमसरकारी सहकारी कार्यकर्ते यांच्या तोंडी व लेखी साक्षी घेऊन आपला अहवाल तयार केला आहे.

मुंबई इलाख्यांतील सहकारी चळवळीच्या प्रगतीचे चार कालखंड कल्पिल्यास पहिला खंड सन १९०४–१९१९ असा समजतां येईल. या कालाचे अखेरीस २०८३ सहकारी सोसायट्या होत्या व त्यांचें खेळतें भांडवल सुमारें २ कोट रुपये होतें व सभासद्संख्या सुमारें २ लाख होती. दुसरा खंड १९३० पर्यंतचा समजतां येईल. या कालाचे अखेरीस एकूण सोसायट्या ५७३४, खेळतें भांडवल सुमारें १३ कोटपर्यंत व सभासद्संख्या पावणे सहा लाखपर्यंत होती. या कालांत सहकारी संस्थांचा बऱ्याच नवीन अशा कार्यक्षेत्रांत प्रवेश झाला. तिसरा कालखंड १९३८ पर्यंतचा. या कालांत जागतिक आर्थिक मंदीचा परिणाम सहकारी चळवळीस जाणवला. या काळांत सोसायट्यांची संख्या ५०९३ होती, सभासद संख्या सहा लाखांचेवर होती व खेळतें भांडवल १५॥ कोटी रुपयांचेवर होतें. शेवटचा कालखंड सन १९३९–४५ पर्यंतचा होय. या कालांत युद्धपरिस्थितीनें सहकारी चळवळीस चालना मिळून मुख्यत्वेंकरून ग्राहक सहकारी संस्थांना चांगली चालना मिळाली. सन १९४४–४५ सालांत एकूण ६६५३ सहकारी संस्था असून सभासद-संख्या १२ लाखांचे आसपास होती व खेळतें भांडवल २५॥ कोटी रुपयांचे वर होतें. सहकारी चळवळीचा मुंबई इलाख्यांत प्रचार सुरू झाल्यापासून सरकारी अधिकारी व सहकारी कार्यकर्ते यांना सहकारी शिक्षण मिळणें अवश्य असल्याचें मान्य करण्यांत आलें, परंतु त्या बाबतची योजना अपुरी होती. प्रथम मुंबई प्रांतिक इन्स्टिट्यूटनें मुंबईस व इतरत्र जिल्ह्यांत सेक्रेटरीसाठी क्लासेस चालविले व नंतर बँक इन्स्पेक्टर्स, सुपरवायझर्स, मॅनेजर्स यांचेसाठीही क्लासेस चालविण्यांत आले. पुढें पुणें, धारवाड व सुरत येथें सहकारी शिक्षणाच्या शाळा काढल्या. सहकारी खात्यानें आपल्या अंमलदारासाठी शिक्षण देण्याची व्यवस्था चालू ठेवली.

समितीनें फार महत्त्वाची अशी शिफारस करून यापुढें सहकारी शिक्षणाचे बाबत एक विचारपूर्वक योजना तयार करून शिक्षणाची व्यवस्था मुंबई प्रांतिक इन्स्टिटयूटकडे सोंपवावी असें सुचविलें आहे. यापुढें सरकारी सहकारी खात्याचे नोकर, निमसरकारी सहकारी कार्यकर्त्यांसाठी जेथें शिक्षण दिलें जाणार आहे तेथेंच त्यांनाही शिक्षण मिळणार आहे. समितीनें शिफारस करून शिक्षणासाठी खालील व्यवस्था सुचविली आहे.

(१) प्रत्येक जिल्ह्यांतील शेतकी सहकारी पतपेढ्या व तशाच लहान सहकारी संस्था यांचे नोकरवर्ग व सभासद यांचेसाठी वर्ग चालविणें.

(२) चार प्रादेशिक शिक्षणाच्या शाळा पुढील ठिकाणीं असाव्यात (१) पुणें (२) मुंबई (३) धारवाड व (४) गुजराथमध्यें एक. शाळांमधून सुपरवायझर, बँक इन्स्पेक्टर्स, असि. डिस्ट्रिक्ट को-ऑफिसर्स व तालुका खरेदी विक्री संघाचे मॅनेजर्स यांना या ठिकाणीं शिक्षण द्यावें.

(३) पुणें येथें एक सहकारी शिक्षण कॉलेज काढावें व यामध्यें खात्यांमधील वरिष्ठदर्जाचा नोकरवर्ग व सहकारी संस्थांमधील महत्त्वाच्या जागीं काम करणारे अधिकारी यांना शिक्षण द्यावें.

वरील शिक्षणाखेरीज सहकारी चळवळीचा प्रचार होण्याचे दृष्टीनें शाळांमध्यें चालू असणाऱ्या क्रमिक पुस्तकांमधून सहकारी चळवळी-संबंधींचे धडे समाविष्ट करावेत. नभोवाणीवरून (खेडेगांवाचे कार्यक्रमांचे व्यवस्थेमधून) व्याख्यानें, मॅजिकलॅटर्नचे साह्यानें व्याख्यानें, परिषदा भरवून प्रादेशिक शाळांस जोडून वाचनालयें व पुस्तकालयें चालवून लहान लहान पुस्तकें व पत्रकें प्रसिद्ध करून. व इंग्रजी आणि इलाख्यांतील प्रमुख भाषांमधून नियतकालिकें चालवून व्यवस्था करावी.

या सर्व कार्यांसाठी लागणाऱ्या पैशाची व्यवस्था पुढीलप्रमाणें करावी असें समितीनें सुचविलें आहे. इलाख्यांतील ज्या सहकारी संस्था शेकडा ४ टक्के अगर त्यापेक्षा ज्यास्त फायदा जाहीर करतील त्यांनीं आपल्या निव्वळ फायद्यापैकीं १ ते २ टक्के दर साल रक्कम मुंबई प्रांतिक इन्स्टिट्यूटच्या शिक्षणफंडास द्यावी व बाकीची रक्कम सरकारनें मदत म्हणून द्यावी. शिक्षणाच्या व्यवस्थेसाठी प्रत्येक जिल्ह्यास एक शिक्षण सुपरवायझर नेमला जाईल व त्याजकडे जिल्ह्यांतील शिक्षणाची व्यवस्था सोंपविली जाईल. या सर्व व्यवस्थेस एकुण खर्च रु. ६४,५६० येईल. प्रादेशिक शाळांसाठी सुपरिंटेंडेंट राहील व यासाठी एकूण खर्च रु. ३३,५०० येईल. कॉलेजसाठी मुख्याध्यापक, प्रोफेसर्स वगैरेसाठी रु. ३६,१८० खर्चाचा अंदाज धरण्यांत आला आहे. मुंबई प्रांतिक इन्स्टिट्यूटनें एक एक्झिक्यूटिव्ह ऑफिसर नेमून इलाख्यांतील सर्व सहकारी शिक्षणाची व्यवस्था त्यांजकडे सोंपवावयाची आहे व त्यासाठी वार्षिक खर्च रु. ७४४०।– येईल. या सर्व योजनेचा वार्षिक चालू खर्च रु. १,४१,६८० येईल असा अंदाज धरण्यांत आला आहे.

इलाख्यांतील सहकारी चळवळीचा प्रचार लक्षांत घेतां व युद्धोत्तर योजनेंत सहकारी चळवळीवरील येणारी जबाबदारी लक्षांत घेतां चळवळीच्या दैनंदिन कारभारांत लक्ष घालणारे कायम नोकर, कार्यकर्ते यांना शिक्षण देऊन कार्यक्षम करणें, त्याचप्रमाणें जनतेमध्यें सहकारी चळवळीचा प्रचार योग्य तऱ्हेनें होणें अवश्य असल्यानें समितीनें सुचवलेली योजना स्वागतार्ह आहे असें म्हणणें योग्यच ठरेल.

दोन नवे शास्त्रीय शोध—रशिअन पदार्थ विज्ञान शास्त्रज्ञांनीं अणूंचें भजन करण्याची एक नवी रीत शोधून काढली आहे. संशोधनाचें नांव प्रो. लुकीर्स्की असें आहे. प्रो. यॅनोव्हस्की यांनीं विजेच्या साहाय्यानें भूम्यंन्तर्गत खनिज पदार्थांचा शोध करण्यांत यश मिळविलें आहे.

खादी विरुद्ध गिरणीचें कापड—मद्रास प्रांतांतील कापड–गिरणी मालकांची एक सभा भरून तींत मध्यवर्ती सरकारनें प्रांताला दिलेल्या वाट्या व माग परत करण्यासंबंधींचा मद्रास सरकारचा निर्णय बेकायदा आहे, असा ठराव करण्यांत आला.

शेतीविषयक सरकारी मासिक—मुंबई प्रांतांतील शेती–सुधारणेला मार्गदर्शन करण्यासाठी मुंबई सरकार एक शेतकी–विषयक मासिक पुढील वर्षांपासून काढणार आहे. हिंदुस्थानच्या इतर प्रांतांतील व परदेशांतील शेतीविषयक पद्धतींची माहिती या मासिकांत देण्यांत येणार आहे.

शेक्सपिअरच्या नाटकांची किंमत—अमेरिकेंतील एका जुन्या वस्तूंची आवड असणाऱ्या गृहस्थानें शेक्सपिअरच्या नाटकांच्या ४ जुन्या प्रति जवळ जवळ १ लाख रुपयांना विकत घेतल्या.

स्फुट विचार

जागतिक व्यापार-संघटना व हिंदुस्थान

जागतिक व्यापाराची आंतरराष्ट्रीय पायावर संघटना करून जास्तींत ज्यास्त लोकांना उद्योगधंदा मिळवून देण्याच्या दृष्टीनें भरविण्यांत आलेल्या लंडनच्या परिषदेंतील प्राथमिक कमिटीची बैठक नुकतीच संपली. या परिषदेंतील हिंदी प्रतिनिधींचे पुढारी श्री. आर. के. नेहरू यांनीं हिंदुस्थानचा या विषयाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन चांगल्या तऱ्हेनें विशद केला आहे. जागतिक व्यापारासंबंधींची जी सनद तयार व्हावयाची आहे त्यांत औद्योगिक दृष्ट्या मागासलेल्या देशांचा विकास करण्यासाठीच म्हणून एक स्वतंत्रच प्रकरण घालण्यांत येणार आहे, यासंबंधी अमेरिकेतर्फे जो मसुदा मांडण्यांत आलेला आहे, त्यांतही यासंबंधीं स्वतंत्र भाग समाविष्ट केलेला आहे. या सर्व सूचना-प्रतिसूचनांचा अर्थ इतकाच कीं, मागासलेल्या देशांची औद्योगिक सुधारणा करण्याचें तत्त्व या परिषदेंत मान्य केलें जाईल. पण प्रत्यक्ष व्यवहारांत तें तत्त्व कसें अमलांत आणलें जाईल अगर जावें हा प्रश्न अद्याप अनिर्णीतच राहिलेला आहे. श्री. आर. के. नेहरू यांनीं यासंबंधीं हिंदुस्थानची भूमिका स्पष्ट केलेली आहे. हिंदी उद्योगधंद्यांना जरूर तें संरक्षण व आर्थिक मदत करण्याचा हिंदी सरकारला हक्क आहे, इतकेंच नव्हे तर प्रसंग पडल्यास याही पुढें जाऊन 'इतर' मार्गांचा अवलंब करण्याचीही मागासलेल्या देशांना सवलत द्यावी असा मुद्दा त्यांनीं हिंदुस्थानतर्फे पुढें मांडलेला आहे; आणि तो अत्यंत महत्त्वाचा आहे. हे इतर 'मार्ग' व ते केव्हां वापरावयाचे या संबंधीं हिंदुस्थान सरकारला पूर्ण स्वातंत्र्य असणें जरूर आहे. उदाहरणार्थ, ज्यूट अगर अभ्रक यांचा विचार केला तर या वस्तूंच्या पुरवठ्याची मक्तेदारी हिंदुस्थानकडे असल्यामुळें, या मक्तेदारीचा उपयोग करून आंतरराष्ट्रीय व्यापारांत आपल्याला हितकारक करारमदार करून घेण्याचें स्वातंत्र्य हिंदी सरकारला असणें आवश्यक आहे. नाहींतर आंतरराष्ट्रीय खुल्या व्यापाराच्या पांघरूणाखालीं या देशाच्या नैसर्गिक संपत्तीचा फायदा इतर देशांना आजपर्यंत मिळत आला तसाच तो पुढेंही मिळत राहील. त्याचप्रमाणें जरूर पडल्यास व्यापारी बहिष्कार घालण्याचा हक्कही असणें जरूर आहे. लंडन येथील प्राथमिक परिषदेंतील बोलणीं व वाटाघाटी या बंधनकारक नाहींत; परंतु निर्णय घेऊन बंधनें स्वीकारण्याची वेळ येईल तेव्हां हिंदी प्रतिनिधि मंडळानें वरील दृष्टि स्वीकारणें जरूर आहे. श्री. नेहरू यांनीं त्या दिशेनें पहिलें पाऊल टाकलें आहे यांत शंका नाहीं.

हिंदी आयुर्विमा व्यवसाय

हिंदी विमा-व्यवसायांत आयु-र्विम्याच्या शाखेनें आजपर्यंत बरीच प्रगति केलेली असली तरी या धंद्याचा विस्तार करण्याला अजून पुष्कळच वाव आहे. विमा-व्यवसाय हा शास्त्रीय पायावर आधारलेला व्यवसाय असला तरी हिंदुस्थानांत मात्र मृत्यूच्या संभवाचीं कोष्टकें एखादा अपवाद सोडून तयार केलीं गेलेलीं नाहींत. अशा प्रकारचीं कोष्टकें हिंदी विमेदारांच्या मृत्युविषयक अनुभवावर आधारणें जरूर आहे. सरकारला विम्याच्या धंद्याबाबत सल्ला देणाऱ्या विमा-सल्लागार समितीनें अशा प्रकारचीं कोष्टकें विमागणितींच्याकरवीं करून घ्यावीं असा अभिप्राय आपल्या अहवालांत व्यक्त केला आहे असें समजतें. त्याचप्रमाणें विमा-गणिती व डॉक्टर-म्हणजे विमा कंपन्यांचे वैद्यकीय तपासनीस-यांच्या संयुक्त समितीनेंही विमेदारांच्या मृत्यूच्या संभवासंबंधीं संशोधन करावें असें मत कमिटीनें नमूद केलें आहे. अशा प्रकारचें संशोधन अमेरिकेंत नुकतेंच एक वर्षापूर्वी करण्यांत आलेलें आहे. हल्लींच्या विमा-कायद्यांत विमा-कंपन्यांच्या पैसे गुंतविण्यावर जीं बंधनें आहेत तीं कमी करावीं किंवा सरकारमान्य गुंतवणुकीच्या व्यवहारांची यादी अधिक विस्तृत करावी असें कमिटीचें म्हणणें आहे. विमा कंपनीचें मूल्यमापन झाल्यावर जो नफा राहील त्याच्या दहा टक्क्यांपेक्षा अधिक नफा भागीदारांना वाटण्यांत येऊं नये अशीही एक सूचना कमिटीनें केली आहे असें समजतें. कमिटीनें विमा-व्यवसायाच्या अभिवृद्ध्यर्थ केलेल्या सूचना योग्य असल्या तरी अपुऱ्या आहेत असें म्हणणें भाग आहे. विमा-व्यवसायांतील मलिदा चीफ एजंटस आणि मोठमोठ्या कंपन्यांचा वरिष्ठ अधिकारी वर्ग यांच्याच वांट्याला काय तो येतो. त्याला हात लावण्याचें धैर्य अगर इच्छा कमिटीला होऊं नये याचें आश्चर्य वाटतें. विमेदारांच्या हितासाठी विमा-कंपन्यांवर घालण्यांत येणारीं बंधनें अखेर विमेदार, कंपन्यांचा नोकर वर्ग व प्राथमिक एजंट यांच्या मानगुटीला बसतात अशी या वर्गांची तक्रार आहे. विमा कंपन्यांच्या खर्चाच्या प्रमाणावर निर्बंध घालणें हें केव्हांही इष्टच आहे. पण या बंधनाच्या सबबीवर विमेदारांचे बोनस, प्राथमिक एजंटांचें कमिशन व खालच्या कारकून वर्गाचे पगार यांच्यावर कुऱ्हाडीची संक्रांत वळते हें लक्षांत घेतलें पाहिजे. या प्रश्नांचा विचार होऊन ते केवळ विम्याच्या अर्थशास्त्राच्या अनुरोधानें न सोडवितां, सामाजिक न्यायाच्या दृष्टीनें सोडविले जाणें जरूर आहे.

वहातुकीच्या एकसूत्रतेची जरूरी

कोणत्याही देशाच्या अंतर्गत अर्थव्यवस्थेंत वहातुकीच्या साधनांना फार महत्त्वाचें स्थान असतें. त्यांतून हिंदुस्थानसारख्या विस्तृत देशांत तर या साधनांचें महत्त्व अधिकच असतें. हा देश ब्रिटिश राजछत्राखालीं गेल्यानंतर आधुनिक तऱ्हेचीं वहातुकीचीं साधनें-म्हणजे मुख्यतः आगगाडी व मोटारी यांची वाढ झाली. परंतु हिंदुस्थानांतील ब्रिटिश अंमल मुख्यतः व्यापारी स्वरूपाचा असल्यामुळें येथील रेल्वे व रस्ते यांची योजना ब्रिटिश बाजारपेठांच्या हिताच्या दृष्टीनें व राजकीय वर्चस्व निर्वेध राखण्याच्या दृष्टीनें झाली. हिंदुस्थानचें राजकीय स्वातंत्र्य आतां जवळ आलें असून हिंदी वहातुकीच्या प्रश्नाचा नव्यानें विचार होणें आतां जरूर झालें आहे. हंगामी मध्यवर्ती सरकारचे वहातूक मंत्री श्री. असफअली यांनीं वहातूक सल्लागार समितीच्या ९ व्या अधिवेशनप्रसंगीं या विषयासंबंधानें व्यक्त केलेले विचार या दृष्टीनें महत्त्वाचे आहेत. हिंदी रेल्वे, रस्ते, कालवे यांच्यावरील वहातुकीची एकसूत्र योजना असणें देशाच्या आर्थिक उत्कर्षाच्या दृष्टीनें अत्यंत जरूर आहे असें त्यांनीं सांगितलें. त्याचप्रमाणें या योजनेंत प्रांतिक सरकारें, मध्यवर्ती सरकार आणि संस्थानें या सर्वांनीं सहकार्य करण्याची जरूरीही त्यांनीं प्रतिपादन केली. वहातुकीच्या नियोजनासंबंधीं तात्त्विक दृष्ट्या विचार करतांना धोरण म्हणून लांबची वहातुक रेल्वेसाठी राखून ठेवण्यांत यावी आणि कमी अंतराची वहातूक रस्त्यानें करावी अशा प्रकारचें मत त्यांनीं व्यक्त केलें. मध्यवर्ती सरकार सर्व हिंदुस्थानभर अधिक रस्ते बांधण्याची योजना हातीं घेणार असल्याचेंही त्यांनीं जाहीर केलें. मोठ्या रस्त्यांचीही योजना अंमलांत आणतांना खेडेगांवचें उत्पादन बाजारपेठेंत आणतां येणें सुलभ होईल अशा तऱ्हेचे प्रयत्न केले पाहिजेत. एकंदर योजनेंत एकसूत्रीपणा आणण्यासाठीं रेल्वे, प्रांतिक सरकारें व मध्यवर्ती सरकार या तिघांच्याही संयुक्त नियंत्रणाची आवश्यकता त्यांनीं प्रतिपादन केली ती योग्यच आहे.

वीजपुरवठा कंपन्यांवर नियंत्रण

समाजाच्या आर्थिक व्यवहाराचें नियंत्रण समाजोपयोगी दृष्टीनें होणें सर्वांच्याच हिताचें आहे हें तत्त्व आतां हिंदुस्थानांतही मूळ धरूं लागलें आहे आणि तें इष्टहि आहे. त्यांतून मोठमोठ्या शहरांतील वहातूक, पाणीपुरवठा, वीजपुरवठा अशांसारख्या सर्वसामान्य गरजांवर तर सरकारचें नियंत्रण असणें योग्यच नव्हे तर जरूरही आहे. मध्यवर्ती कायदेमंडळाच्या येत्या अधिवेशनांत वीजपुरवठ्यासंबंधीं एक बिल मांडण्यांत येणार असून तें मंजूर झाल्यावर प्रांतोप्रांतीं वीजपुरवठा बोर्डें स्थापन करण्यांत यावयाचीं आहेत. या बोर्डांकडून वीज पुरवठा कंपनीच्या आर्थिक व्यवहारावर नियंत्रण ठेवण्यांत येणार असून त्यासंबंधीं मार्गदर्शन करणारीं तत्त्वें मध्यवर्ती सरकारच्या यासंबंधींच्या खास सल्लागार मंडळानें मंजूर केलीं आहेत. वीज वापरणाऱ्या ग्राहकांना ती स्वस्त दरांत मिळण्याची सोय व कर्जाऊ भांडवलावरील व्याज व नफा यांच्यावर निर्बंध घालून नव्या भांडवलाच

तरतूद या दोन तत्त्वांचा अंगीकार करून वीज-पुरवठ्याचें स्थैर्य व स्वस्ताई साधण्याची शिफारस सल्लागार मंडळानें केली आहे. त्याचप्रमाणें मॅनेजिंग एजन्सीचा खर्च व कमिशन यांच्यावरही निर्बंध घालण्याची शिफारस करण्यांत आलेली आहे. धंदा योग्य त्या मार्गानें व कार्यक्षमतेनें चालण्याच्या दृष्टीनें अशा नियंत्रणाचें स्वागतच केलें पाहिजे. विमा-कायदा, बँकिंगचा कायदा इत्यादि धंद्यांवरही जर सरकारला नियंत्रण ठेवणें अवश्य वाटतें तर वीजपुरवठा कंपन्यांवरही तें ठेवण्यांत यावें हें योग्यच आहे. वास्तविक सार्वजनिक उपयुक्ततेच्या सर्व संस्थांचें राष्ट्रीकरण करण्याची वेळ आतां आलेली आहे. पण आजच तसें करतां न आलें तरी नियंत्रणें बसविणें त्यांत कांहींच गैर नाहीं. वीज-पुरवठ्याच्या बिलाचें कायद्यांत रूपांतर झाल्यावर जीं प्रांतिक-नियंत्रक बोर्डें स्थापन होतील त्यांत भागीदारांच्या बरोबरच सरकार, विजेचे ग्राहक व वीज-पुरवठ्यासंबंधीचे तज्ज्ञ यांच्याही प्रतिनिधींना जागा मिळाली पाहिजे. अशा तऱ्हेचीं प्रातिनिधिक बोर्डें स्थापन झालीं तरच या महत्वाच्या सार्वजनिक सोयीचा उपयोग जनतेला अधिक चांगल्या तऱ्हेनें करून घेतां येईल हें उघड आहे.

कारभारांतर्गत प्रश्न न्यायमंदिरापुढें मांडतां येणार नाहीं

मुंबई हायकोर्टाचा महत्त्वाचा निर्णय

हुबळी इलेक्ट्रिसिटी कंपनीला मुंबई सरकारनें हुबळी शहरास वीज पुरविण्याचा परवाना दिला होता. डिसेंबर १९४३ च्या सुमारास कंपनीचीं इंजिनें साफसुफ (ओव्हरहॉल) करावयाचीं असल्यामुळें कंपनीनें वीजपुरवठा बंद केला होता. त्यानंतर सरकारी तज्ज्ञ परीक्षकानें येऊन कंपनीच्या वीजपुरवठा केंद्राची पाहणी केली व आपला अहवाल सरकारांत दाखल केला. त्यावरून कांहीं शर्तींचें कराराप्रमाणें पालन होत नाहीं तें व्हावें, नाहींतर परवाना रद्द होईल अशी सरकारनें कंपनीला समज दिली; व शेवटीं २९ जानेवारी १९४४ रोजीं परवाना रद्द केल्याचें कंपनीस कळविलें.

परवाना रद्द करणें बेकायदेशीर ठरवावें अथवा वीस लक्ष रुपये नुकसानभरपाई द्यावी असा दावा कंपनीनें मुंबई सरकारवर लावला, तो प्रथम न्यायमूर्ति ब्लॅगडेन यांजपुढें चालून त्यांनीं फेटाळून लावला. त्यावर अपिल करण्यांत आलें. अपिलांत मुंबई हायकोर्टाचे मुख्य न्यायधीश सर लिओनार्ड स्टोन यांचें मत कंपनीच्या बाजूचें पडलें परंतु दुसरे दोघे न्यायाधीश श्री. छगला व श्री. कोयाजी यांचीं मतें विरुद्ध पडून अपीलहि फेटाळलें गेलें.

परवाना रद्द करण्यापूर्वी इंडियन इलेक्ट्रिसिटी ॲक्टप्रमाणें कंपनीवर असलेली विशिष्ट जबाबदारी पार पडली गेली नाहीं असें दाखविलें गेलें पाहिजे. कायद्याच्या दृष्टीनें वस्तुस्थितीची चिकित्सा करून न्याय्य असेल तरं परवाना रद्द करावा. विशिष्ट जबाबदारी पार पाडली नाहीं म्हणून परवाना रद्द झाला असा उल्लेख परवाना रद्द करणाऱ्या नोटिशींत नसल्यामुळें ती नोटिस अपुरी आहे आणि तीवरून परवाना रद्द करतां येत नाहीं असें सर स्टोन यांचें मत पडलें.

दुसरे दोघे न्यायाधीश श्री. छगला व श्री. कोयाजी यांचें म्हणणें परवान्याच्या शर्ती मोडल्या का नाहीं याबद्दलचें मत सरकारी अधिकाऱ्यांनीं वस्तुस्थिति पाहून बनवावयाचें आहे; असें मत कां बनलें हा प्रश्न कोर्टापुढें आणतां येणार नाहीं. सरकार हेतुपुरस्सर अथवा अन्य हितप्रश्न मनांत बाळगून दुष्ट बुद्धीनें वागत नाहीं असें जोंपर्यंत आहे तोंपर्यंत करार पाळला गेला का नाहीं, त्यांतील कोणत्या अटी कशा मोडल्या गेल्या, हें ठरविणें हा सर्वस्वी कारभारांतील प्रश्न आहे. तत्संबंधींचा सरकारी निर्णय हा न्यायमंदिरापुढें मांडतां येणार नाहीं.

मुंबई प्रांताचे अर्थमंत्री श्री. वैकुंठलाल मेहता यांचें अकलूज येथील भाषण

अकलूज येथील सहकारी सोसायटीच्या रौप्यमहोत्सवप्रसंगीं श्री. वैकुंठलाल मेहता यांनीं अध्यक्षस्थानावरून केलेल्या भाषणांत पुढील मुद्दे प्रस्थापित केले. "सहकारी चळवळीनें शेतकऱ्यांना ऊर्जितावस्था कशी येते हें ह्या तालुक्यांतील सहकारी संस्थांनीं व विशेषतः अकलूज गांवचे पेढीनें पटवून दिलें आहे. शेतकऱ्यांच्या सामाजिक, आर्थिक व ग्रामीण जीवनाची वाढ झाली पाहिजे. सोसायटी ही आर्थिक स्वराज्याची कोनशिला आहे. प्रारंभीं सोसायट्या लहान असल्या तरी त्या पुढें मोठ्या होतात. बॉम्बे प्रॉव्हिन्शिल बँक हें एक ह्याचें उदाहरण आहे. प्रथम एक लहान ऑफिस, दोन शिपाई व कांहीं क्लार्क ही स्थिति होती पण आज ह्या बँकेच्या ५० शाखा व सात कोट भांडवल आहे. सहकारी संस्था कार्यक्षम होण्यासाठीं लोकांमध्यें परस्पर सहाय्य, स्वावलंबन व साक्षरता यांची वाढ झाली पाहिजे. कर्जबाजारीपणा व दारिद्र्य कमी झाल्याशिवाय शेतकऱ्यांची उन्नति होणार नाहीं. त्यांना शेतीसाठीं लागणारा पैसा सवलतीचे व्याजानें वेळेवर मिळाला पाहिजे. मालाची मतबारीनें विक्री होऊन त्याचा सर्व पैसा त्यालाच मिळाला पाहिजे. मार्केटिंग योजना, कुळकायदा, कर्जनिवारणकायदा व ग्रामीण उद्योगधंदे ह्या बाबतींत शेतकऱ्यांचें जीवन अधिक सुखी करण्याचा प्रयत्न सरकार करीत आहे."

अमेरिकेच्या मोटार धंद्याचीं पन्नास वर्षें

अमेरिकेच्या सर्व धंद्यांत मोटारींचा धंदा अग्रगण्य आहे. हें वर्ष ह्या धंद्याच्या सुवर्णमहोत्सवाचें आहे. गेल्या पन्नास वर्षांत ६४०० कोटि डॉलर्स किंमतीच्या ९ कोटि मोटारी अमेरिकेंत तयार झाल्या. १८९६ मध्यें फक्त २५ मोटारींची वाहतूक होती. आतां अडीच कोटींहून अधिक मोटारी रस्त्यावर फिरत आहेत. आज प्रत्येक आठ कामगारांपैकीं एक कामगार मोटारींच्या धंद्याशीं निगडित आहे. १८९६ मध्यें मोटार कामगाराचें वेतन दिवसास १ डॉलर होतें तें आतां दिवसास १० डॉलर्स झालें आहे. पूर्वी आठवड्यांतील कामाचे तास ६६ होते ते आतां ४० किंवा ४४ पर्यंत उतरले आहेत. मोटार धंद्याबाबत डेट्रॉइट शहर हें सर्व जगाचा मध्य झालें आहे. अगदीं सुरुवातीस मोटारी तयार करणाऱ्या कंपन्या लहान भांडवलावर चालल्या. कारण लोक ह्या धंद्यांत भांडवल गुंतवण्यास धजत नसत. १९०८ मध्यें हेन्री फोर्डनें टी मॉडेल गाडी तयार केली. तोंपर्यंत मोटार गाडी हें चैनीचें उत्पादन होतें. परंतु पांचच वर्षांत या मॉडेलच्या पांच लक्ष गाड्या निघाल्या. वाढत्या मागणीबरोबर उत्पादनाचा वेगही वाढला, व १९०८ पासून १९२४ पर्यंत फोर्डनें या मॉडेलच्या १ कोटि मोटारी तयारी केल्या. या धंद्यांत कांहीं कंपन्यांना खूप नफा मिळालेला पाहून आणखीही अन्यान्य कंपन्या निघाल्या. परंतु १९१० पासून १९१६ पर्यंत निघालेल्या प्रत्येक सात कंपन्यांपैकीं सहा कंपन्यांचा धंदा बसला. आतांपर्यंत निघालेल्या १००० कंपन्यांपैकीं फक्त ९ कंपन्या आजमितीस शिल्लक आहेत. १९३० पासून जनरल मोटार्स, फोर्ड व क्रिस्लर या अमेरिकेंतील अग्रगण्य कारखानदारांचें उत्पादन वाढतें आहे. १९४१ मध्यें रजिस्टर झालेल्या मोटारींपैकीं फक्त शेकडा ९.६८ मोटारीच इतर कंपन्यांनीं तयार केल्या. मोटारींच्या धंद्याला दोन महायुद्धांना तोंड द्यावें लागलें आहे. ह्या धंद्यामुळें अमेरिकन जीवनावर पुष्कळ परिणाम झाला आहे. रस्त्यावरून घोड्यांचें अजीबात उच्चाटण झाल्यामुळें घोडागाड्या तयार करण्याचा पांच कोटि डॉलर्सचा धंदा बसला. तेलाच्या धंद्याची भरमसाट वाढ होण्यास मोटारींचा धंदाच कारण आहे. गटप्रवृत्ति किंवा प्रांतीयता नाहींशी करून राष्ट्राची एकजूट करण्यास ह्या धंद्याची मदत झाली आहे. मोटारींमुळें अमेरिकन शेतकऱ्याला आपल्या मालाची वाहतूक जलद व थोडक्या खर्चांत करतां येऊन अधिक सामाजिक जीवन अनुभवतां येतें. उपनगरांची वाढ होण्यास मोटारच कारण आहे. मोटारींवर दीडशें कोटि डॉलर्सहून अधिक कर वसूल होतो व या रकमेचा उपयोग रस्ते बांधण्याकडे होतो.

वर्षास ६० लक्ष मोटारींचें युद्धपूर्व उत्पादन जरी सध्या होत नसलें तरी ह्या वर्षी ३० लक्षांहून अधिक गाड्या तयार होतील व १९४७ मध्यें युद्धपूर्व उत्पादनापेक्षा अधिक उत्पादन होईल.

औद्योगिक क्षेत्रांत सहकाराचें तत्त्व

("Industrial Co-operation—Its Possibilities within a Balanced Movement")

ले.— जे. बी. टेलर. प्रकाशक : इंडस्ट्रिअल को-ऑपरेटिव्ह ऑर्गनायझिंग कमिटी. पृ. सं. ४४ [किंमत १ रु.]

या पुस्तिकेचे लेखक प्रो. टेलर हे चीनमधलि येचांग विश्वविद्यालयांतील प्राध्यापक आहेत. सहकारी चळवळ व ग्रामीण प्रश्न यासंबंधींचा त्यांनीं प्रदीर्घ व्यासंग केलेला आहे. चीनमधलि आर्थिक प्रश्नांसंबंधीचे त्यांचे लिखाण अर्थशास्त्राच्या विद्यार्थ्यांस विश्रुत आहे. प्रो. टेलर हे नुसते पांडित विद्वान नसून चीनमध्यें औद्योगिक क्षेत्रांत सहकारी तत्त्वावर पुनर्घटना करण्याचे जे पुष्कळसे यशस्वी प्रयत्न झाले व होत आहेत, त्यांत त्यांनीं प्रामुख्यानें भाग घेतलेला आहे.

प्रस्तुत पुस्तिकेंत औद्योगिक क्षेत्रांत सहकारी तत्त्वाचा अंगिकार व फैलाव करण्यासंबंधींचे त्यांचे विचार त्यांनीं ग्रथित केले आहेत. निरनिराळ्या देशांतलि सहकारी चळवळींचा अनुभव जमेस धरून व त्याचे दाखले देऊन औद्योगिक क्षेत्रांतील निरनिराळ्या प्रकारच्या सहकारी संस्थांची त्यांनीं चर्चा केली आहे व त्या प्रत्येकासंबंधींचें आपलें मत व विचार सुसंबद्ध व आटोपशीर रीतीनें मांडले आहेत. ग्राहकांचे व उत्पादकांचे सहकारी संघ स्थापन करण्याची आवश्यकता व दोहोंमधलि सहकार्य हें किती महत्त्वाचें आहे हें प्रो. टेलर यांनीं फार समर्पक रीतीनें दाखविलें आहे. औद्योगिक क्षेत्रांत सहकाराचें तत्त्व मोठ्या प्रमाणावर अंगिकारलें गेलें तर सध्याच्या यंत्रयुगांत प्रतिदिनीं होणारी मानवी मूल्यांची परिच्छेहाट व अधोगति थांबवितां येईल व सामान्य श्रमजीवी जनतेचे जीवन अधिक सुखी व परिपूर्ण करतां येईल असा विश्वास त्यांनीं प्रकट केला आहे.

अर्थशास्त्राच्या विद्यार्थ्यांस व सहकारी चळवळींतील मंडळींस ही पुस्तिका फार उपयोगी पडेल. श्री. वैकुंठभाई मेहता यांनीं या पुस्तकास पुरस्कार लिहिलेला आहे.

गोखले इन्स्टिट्यूट, पुणें ४ नी. वि. सोवनी.

गुळाचें अपुरें उत्पादन

उसाच्या लागवडीखालील जमिनीचें क्षेत्र कमी झाल्याकारणानें १९४५–४६सालच्या हंगामांत गुळाचें उत्पादन कमी झालें व त्याचा साहजिक परिणाम भाव कडाडण्यांत झाला. गूळ जादा प्रमाणांत तयार करणारे हिंदुस्थानांतील विभाग म्हणजे संयुक्त प्रांत, वायव्य सरहद्द प्रांत, मद्रास व कोल्हापूर या सर्व विभागांतून अहवालाचे वर्षी अंदाजापेक्षां पुष्कळच कमी गूळ बाहेर प्रांतांत रवाना होऊं शकला. संयुक्त प्रांतांतून सुमारें ३ लक्ष टन गूळ बाहेर रवाना व्हावा असा अंदाज होता. पिकाची एकाकाळची परिस्थिति पाहून जादा गुळाचें हें प्रमाण ३ लक्ष टनावरून फक्त २लक्ष टनावर येतें कीं काय अशी भीति उत्पन्न झाली होती. परंतु पुढें सुदैवानें सुमारे २ लक्ष ५८ हजार टन गूळ या प्रांतांतून अन्य प्रांतांकडे रवाना करतां आला. वायव्य सरहद्द प्रांतांतून ७२ हजार टन गूळ बाहेर प्रांतीं रवाना करतां येईल असा अंदाज होता. परंतु उत्पादनांत घट झाल्याकारणानें फक्त ५६ हजार टन गूळ बाहेर प्रांतांत पाठविण्यास परवाने देण्यांत आले. मद्रास इलाख्यांतून ५० हजार टन गूळ बाहेर पाठविता येईल असा अंदाज होता. परंतु अन्नधान्याच्या टंचाईमुळें स्थानिक मागणी वाढून फक्त २६ हजार ६ शें टन गूळ बाहेर रवाना करता आला

दि विजय टेक्स्टाइल्स लि. पुणें

(वार्षिक सभा: १–१२–४६)

३१ मार्च १९४६ अखेर संपलेल्या वर्षी वरील कंपनीनें २ लक्ष,४७ हजार रुपयांची विक्री करून ३६ हजार रुपये ठोक व ११,४२६ रु निवळ नफा मिळविला. त्यांत सूत वाटण्याच्या कमिशनच्या १,६१५ रुपयांचाहि समावेश होतो. भागीदारांस ६% डिव्हिडंड वाटण्यांत येणार आहे. ६,९६८ रुपयांचा विनियोग पूर्वीच्या तोट्यापैकीं बराच भाग लिहून टाकण्याकडे केला जाईल

पेडणेकर आणि कंपनी लि.,

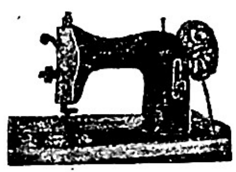

शिवण्याच्या यंत्रांचे व्यापारी.

१७२ गिरगांव रोड, मुंबई.

फोन नं. २२७३८

साठे बिस्किटें

युद्धोत्तरकाळीं आम्ही सर्व ग्राहकांची गरज भागवूं शकूं अशी अपेक्षा होती. पण प्रचलित अन्नपरिस्थितीमुळें वाहतुक व पुरवठा याबाबतचीं नियंत्रणें, तसेंच यंत्र-सामुग्रीची ठराविक उत्पादन-शक्ति, या कारणांमुळें अद्याप पुरवठा अपुरा आहे. म्हणून तूर्त बिस्किटें कमी वापरणें जरूर आहे.

व्यापाऱ्यांनीं स्थानिक स्टॉकिस्टकडे चौकशी करावी

मोठ्या बाटलीस ३॥ रु. ★ लहान २ रु.

मुंबई शेअर बाजार

(वि. म. लिमये आणि मं. यांजकडून)

व्याज-वजा
बेलापूर रु. ९ डि. १५-१-४७

१९४५ मधील चढउतार	दिलेलें व्याज † संडिन S अंतिम	व्याज केव्हां मिळतें	कंपनीचें नांव	मूळ रु.	मंगळवार २६।११।४६	बुधवार २७।११।४६	गुरुवार २८।११।४६	शुक्रवार २९।११।४६	सोमवार २।१२।४६
२६७५; १९८०	१२९-८-९	ऑगस्ट	टाटा डिफर्डस्	३०	२८२०-०	२८०७-८	२८२२-८	२८२५-०	२८३०-०
४८०; ३७२	२३-०-०	ऑगस्ट	टाटा आर्डिनरी	७५	५०९-८	५०८-०	५११-०	५१०-८	५१०-९
२२२२-८; १७६३-१२	२५-०-०†	मार्च-सप्टें.	बॉम्बे डाइंग	२५०	२७२५	२७२५	२७०५	२६७०	२६५०
७०२; ५६६	१२-०-०†	मार्च-सप्टें.	कोहिनूर	१००	९०७	९०७	९१०	९०९	९१०
६६८; ५०७	२२-०-०	मे	स्वदेशी	१००	७१७	७१०-०	७२३	७२८	७२१-०
४४३-८; ३६०	७-०-०S	नोव्हें.-एप्रिल	नागपुर	१००	४११-०	४११-०	४१२-८	४१३-०	४१२
३४२-०; २७५	१५-०-०	मार्च	फिनले	१००	३९६	३९५-०	३९७	३९७	४००
३३५; २८३-८	६-०-०†	ऑक्टो.-एप्रिल	गोकाक	१००	३७२	३७२	३७९	३७६	३७६
३३७; २४३	९-०-०S	जाने.-जुलै	सिंप्लेक्स	५०	४२१	४२१	४२९	४२९	४३२
५; ३-११-०	०-४-०	मार्च	अपोलो	२	५-१	५-१-६	५-१	५-२-६	५-३-०
१७-१०; १३-७-०	०-१५-०	मे	इंडि. यु. ऑर्डि.	१०	२७-०	२०-०	२०-१	२०-२-६	२०-३-०
३-१०; २-९	०-३-०	मे	,, डिफर्डस्	१	४-६-६	४-६-६	४-७	४-८	४-७
७९०; ६४५	४१-०-०	ऑगस्ट	इंदूर माळवा	१००	७४८-१२	७५८-१२	७६२-८	७६२-८	७६६-४
२४३-८; २०६-८	७-०-०	जानेवारी	असो. सीमेंट	१००	२३४	२३३	२३४-८	२३४-०	२३४-८
२५६; २१३-८	९-०-०	जानेवारी	बेलापूर शुगर	५०	३५६	३५०	३५२	३५४	३५६-०
५९२-८; ५१०-८	१०-०-०	डिसेंबर	बॉम्बे बर्मा	१२५	६५५	६५७-८	६७२-८	६७५	६७२-८
४३-७; ३०-१२	०-४-०	नोव्हेंबर	शिंदिया स्टीम	१५	४७-०	४६-१२	४६-१३	४६-१०	४६-१३

आंध्र खादीचे
(म्हणजेच ४० नंबराच्या वरच्या नंबराच्या सुताच्या खादीचे)
—एकमेव विक्रेते—

खादी मन्दिर

२६२, बुधवार पेठ,
ढमढेरे बोळाजवळ,
पुणें २

तयार कपड्यांचे व्यापारी
महिंद्रकर ब्रदर्स
गिरगांव, मुंबई नं. ४
व बुधवार चौक, पुणें

कालव्याचें पाणी वापरणाऱ्या मळेकऱ्यांकरतां नियम—फॅक्टरी इरियांत कालव्याचें पाणी वापरणाऱ्या मळेकऱ्यांनीं पुढील तीन वर्षांच्या आंत आपआपल्या गांवांतून उसाचें पीक केंद्रीभूत करावें असें मुंबई सरकारनें ठरविलें आहे. कालव्याचें पाणी वाया जाऊं नये हा ह्या योजनेचा हेतु आहे. ह्या अवधींत मळेकऱ्यांनीं आपला ऊस सरकार-नियुक्त किंमतीस कारखानदारांना विकावा ही संयुक्तप्रांत व बिहार ह्यांची योजना मुंबई सरकारनें अंगीकारली आहे. सरकारनियुक्त किंमतीस ऊस विकण्यास जे मळेकरी तयार होणार नाहींत त्यांना कालव्याचें पाणी वापरण्याचे परवाने मिळणार नाहींत. जे मळेकरी ह्या योजनेस लेखी संमति देतील त्यांच्याबाबत पाणीपरवानाविषयक हुकुमाची अंमलबजावणी एक वर्षपर्यंत स्थगित केली जाईल. ह्या वर्षांत मळेकऱ्यांनीं केंद्रीभूत जमिनी करण्याचा प्रयत्न केला आहे असें सरकारच्या दृष्टोत्पत्तीस आलें पाहिजे, आणि तीन वर्षांच्या आंत मात्र सरकारनें पसंत केलेल्या जमिनींत आपले मळे सुरू केले पाहिजेत. फलटण शुगर वर्क्स लिमिटेडच्या फॅक्टरी एरियांतील जमीन मालकांस हा हुकूम लागू नाहीं.

हुंडा-प्रतिबंधक बिल—लग्नांत हुंडा देण्यास किंवा घेण्यास प्रतिबंध करणारें एक बिल मुंबई विधिमंडळांत एका सभासदानें मांडलें आहे. हुंड्याच्या चालीमुळें वधूपित्यांना मुलींचीं लग्नें जमवितांना जबर रकमा खर्च कराव्या लागतात, कांहीं ठिकाणीं तर मुलींची खरेदी-विक्री राजरोस चालू आहे. ह्या अनिष्ट रूढीस पायबंद घालण्याकरतां हें बिल आवश्यक आहे, असा कायद्याचा उद्देश सांगितलेला आहे. हा कायदा तूर्त अहमदाबाद, भडोच, खेडा, पंचमहाल व सुरत ह्या जिल्ह्यांस लागू करावा अशी बिलांत योजना आहे. वधूचा बाप, आई किंवा पालक यांनीं वराचा बाप, आई किंवा पालक यांना द्रव्यरूपानें किंवा वस्तुरूपानें दिलेल्या भेटीचा समावेश हुंड्यांत होतो. मात्र स्त्रीधनाचा समावेश हुंड्यांत होत नाहीं. हुंडा घेणारास तीन महिन्यांपर्यंत साधी कैद किंवा दंड व हुंडा देणारास एक महिना साधी कैद किंवा दंड अशा शिक्षा होतील.

रुमेनिअन निवडणुकी अमेरिकेला अमान्य—रुमेनिआंत झालेल्या निवडणुकीचे निकाल अमेरिकेनें अमान्य केले आहेत. मतदारांच्या याद्या तयार करण्यांत धाकदपटशा आणि इतर अन्याय्य मार्गांचा उपयोग करण्यांत आला असें अमेरिकेचें म्हणणें आहे.

वि ज य
टेक्स्टाइल्स लि.

—येरंडवणा पुणें ४—

आमची गेल्या वर्षांतील सर्वांगीण प्रगति आमच्या भागीदारांस व हितचिंतकांस निश्चित समाधानकारक वाटेल.

शेअर्स व ठेवी ह्याबद्दल पत्रव्यवहार करावा.

मॅनेजिंग एजंट्स्.

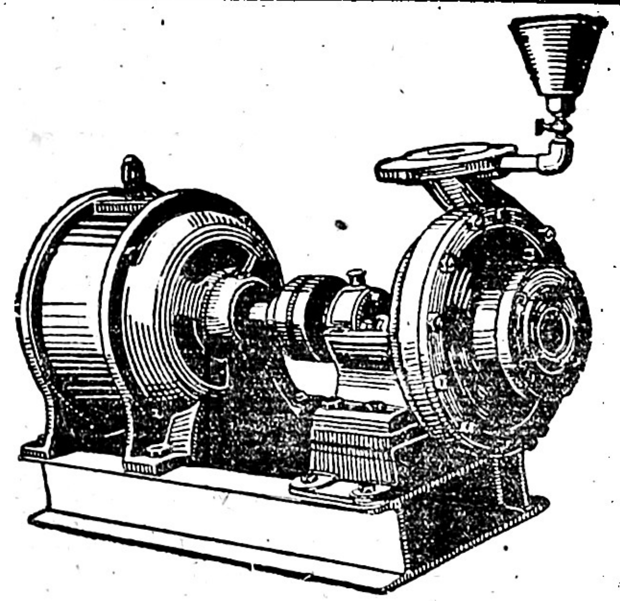

अधिक धान्य पिकविण्याची योजना

—यशस्वी होण्यास—

किर्लोस्कर पंपिंग सेट्स

हें अमोघ साधन आहे.

त्याचें सहाय घ्या !

किर्लोस्कर बंधु, लिमिटेड . . . . किर्लोस्करवाडी

तोच सुदिन
कीं
ज्या दिवशीं भारतावर
स्वातंत्र्यसूर्य चमकेल

पण हा सुदिन आपण स्वयंसिद्ध झाल्याविना कसा दिसेल।

याकरतां देशांतील सर्व उद्योगधंदे पूर्ण राष्ट्रीय करून परदेशांत जाणारा द्रव्यौघ थांबविणें, हें आपलें आद्य कर्तव्य ठरतें. तरी आयुष्याच्या विम्याचा धंदा करणारी

येथील सुप्रसिद्ध

कॉमनवेल्थ
विमा कंपनी लि.,

येथें आपला स्वतःचा विमा उतरून आपल्या कर्तव्यांतून मुक्त व्हा.

एजन्सीसाठी आजच लिहा अगर भेटा

ल. ब. ऊर्फ अण्णासाहेब भोपटकर—अध्यक्ष

ब एस. एम. जोशी—मॅनेजिंग डायरेक्टर

सांडू
प्रेगयुटेरी

गरोदर स्त्री व गर्भ यांस पोषक

सांडू ब्रदर्स चेंबूर लिमीटेड (चेंबूर मुं.)

चीफ एजंटः—

न्यू दत्त एजन्सी

१००, रविवार पेठ, मोती चौक, पुणें.

डोंगरे
याच्या
बालामृताने
अशक्त मुले सशक्त होतात

पंढरीनाथ
ब्रिलिअन्टाईन वापरा

हे पत्र पुणें, पेठ भांबुर्डा घ. नं. ९१५।१ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. विठ्ठल हरि घर्वे यांनीं छापिलें व रा. रा. श्रीपाद वामन काळे, बी. ए. यांनीं 'दुर्गाधिवास,' ८२३, शिवाजीनगर, (पो. ऑ. डेक्कन जिमखाना) पुणें ४ येथें प्रसिद्ध केलें.